

grueles

Een uitgave van de stichting 'GRUELES' december 1988, 8e jaargang nr. 4

Deze uitgave is een uitgave van de Stichting 'GRUELES' en is bedoeld voor de leden van de Stichting 'GRUELES' en de belangstellenden in de geschiedenis van de Stichting 'GRUELES'.

grueles

Een uitgave van de stichting 'GRUELES' december 1988, 8e jaargang nr. 4

Voorwoord redactie

Onze nieuwe voorzitter: Harrie Goessens.

Uit de geschiedenisboekjes van Gronsveld en Rijckholt zullen onze kleinkinderen later moeten leren:

"November 1988: Harrie Goessens volgt Gilles Jaspars op als voorzitter van de Stichting Grueles."

Wie Gilles Jaspars is, hoeft aan niemand uitgelegd te worden. Wat Gilles Jaspars voor Grueles heeft betekend, is heel eenvoudig uit te leggen:

- geen Gilles, geen Grueles -.

Gilles blijft overigens zijn beste krachten aan Grueles besteden, als bestuurslid, lid van de sectie Historie en als lid van de redactie van ons tijdschrift.

Harrie Goessens (van Eddy van Haj Goessens) heeft zijn sporen bij Grueles ook al ruim verdiend. Harrie is al jaren redactie-secretaris van ons tijdschrift en dat zal hij ook blijven.

- Gilles, bedankt!

- Harrie, succes!

Er zijn echter ook zaken die niet veranderen. Een daarvan is de abonnementsprijs van ons tijdschrift: f 17,50, al vanaf de eerste jaargang! U vindt bij deze aflevering traditiegetrouw de acceptgirokaart. Graag met deze kaart uw abonnementsgeld betalen. Dat levert voor onze administratie de minste problemen op met de verwerking van de betalingen.

Zaolige Kiësmes en Zaolig Nejaor.

De redactie

Bij de voorpagina

1958. Huis en werkplaats Mingels (Hoek Rijksweg-Kampweg, zuid).

Hoésnömmer aofgerëngeld (2)

Merie zaot vuur de Braobantse kachel 't greun jéske van Fréns "noûw zjwert gewès", e litsjke aon te nieje. Groete vëttige oûge vaan de kräog loorde hëur aon. Fréns haw z'nne sjoet voûl dikke sopboene mêt maof aore ligke dy 'r wäor aon 't paole. De luete leet 'r nëve zich op de grond valle. 't Puurtsje ién de groete poert oe de weend op bëumde, kräogkde toezjoer ién 't gehyng. Mêt 't leech vaan de kachel wäor geng deepde of gèlnen hook vaan de käomer te zién. Ze kalde uüver hekse en sjpoke. Dao wäore ze mêt vergreujd. Dy woende bié hön. Hekse en sjpoke kënne geng vrëmde. Ze hebbe hön vaste plaotse: kruúspeunte, haol wëg, de raand van de bos en bi vul lij woende ze in. Bigeluef hurde bié hön geluef. Dat hele ze zelf op geng mêt verhaole wat hekse en sjpoke zegke of zaagte. Ze vertelde 't zoe of ze nog get verzjwëge. Vrëmde gelueve dat neet. Die kalle oûch neet mêt hön. Hekse en sjpoke zitte zich oûch neet bié 'n verwerming. Die môtte wermte en leech hebbe van 'n hoûtvuur. Bié d'n tilleviësie kals te oûch neet uüver hön. Sjpoke kalle neet hël, die sjmoezele dich get aon 'n oer. Ze uüversjtömme de radio neet.

De weend en de rënge heve tiënge de roët. Fréns laag nog 'nnen dikke knoûs hoût op 't vuur. 't Leech vaan 't vuur leet z'nne sjërm uüver de plefoûng loûpe. 't Vuur knetterde en braach mêt 'n woûk roûk braandruûk ién de kuûke. Fréns pagkde twie haamfele boene oët de krotemaandel en laag ze op z'nne sjoet. "Merie, de môs bié Bër mer wegblëve, dao hynk e bord oppe poert "mond- en klauwzeer". De sjpoke hawwe zich truk getrokke.

Merie hoûng 't jéske van Fréns ater de kuûkedëur aon de kapsjtok. 't Feguur van Fréns zaogs te ién 't jéske hange. Mêt hön twieje zaote ze vuur zich oët te lore. Fréns sjtaorde vuur zich oët of 'r oûgskleppe van e përd op haw.

'r Driejde zich 'nnen havve sjlâog nao Merie. "Dy käort," köppelke mêt e bekët roej roeze", dys tich de vurige wëk hebs krëge, wäors dich dat mêt die kort opgesjnoëje haore?" Merie krëg 'nne kop wie e sjtraolkechelke. "Mëns, begëns te weer? Mäok mich neet bierig" Fréns goûng doer: "Ich wël dich mer zegke: es ze vryje ës 't puun en lek, en es ze getroûwd zién ës 't knöppel en sjtek. Ich sjanp oûch neet wies tich d'n hil lëve hebbe en hawe aon 'nne vrëmde kël këns gëve. Verleefde zién neet good bié zënne, die hebbe 'n versjtopping ién de hersene". Merie sjproûng op of hëur 'n by sjtaok, leep wie 'nnen dölle doër de kuûke. "Wat ich doon, dao hebs te niks mêt te mäoke. Ich doon wat ich wël. Noé hõfs te dich daomët noets en noets mie mêt te bemeuje". Fréns zaag niks. "Huurs te dat? Lamzak", sjnawde ze nog drater aon. Wäore hëur oûge vuur gewès, daan zoûw Fréns versjnuerk zién. Fréns wäor verpöpzak, hër haw geng wëurd. Vreuger hawwe ze 'm kalle gelierd. Wie 'r 't kôs, moch 'r niks zegke. Noé kôs 'r 't neet. Merie wäor doer 't dölle heen. Ze haw 'm waol nao de sjtroët kënne vlege, 'm op de grond goeje en tössje z'n sjouwer en z'nne kop 'nne kloomp kënne zitte. Ze

koëgkde vaan gif. Mêt 'nnen hoüp behéj sjoûfde ze hêur naos oët zoedat ze get sjtoom kwiét woerd. 't Hëllig Hertbeeld, leenkse haand op blojend hert, rése haand boëve de kop oët, mêt de wiésvinger nao boëve wiézend, dat op de kas sjoûng loorde Merie doër de hil kuûke aon. Merie sjoog hêur oûge nao d'n hiémel. Ze daag aon de prèk vaan de pesjtoer dat "toorn" vèul gevèrlikker wäor dan gewoene kolèr. Ze zat zich truk op de sjtool, leet hêur han op de sjoet valle, zjus of dy neet vaan hêur wäore. Gëine zaag get. Wè zoûw nog get kenne zegke es bié sjoen wèr de bliksem vuur d'n veuj iénsjlèit. Eker zaot weer mêt z'n èige gedèchte. 't Goûng Fréns van aal doër z'nne kop. Haw Vajjer neet dèkker gezaag: "Es aw sjeure branne ès neet vèul mie te blösse". 'r Krèg érm zèn devan. Noé zoûw hër waol op de twiede plaots koëme. D'n twiede môt altiéd sjûive es ze d'n ieste wèlle perfiésiat weense. Meh dè môt neet menge de baas uüver mich te sjpuüle. Daan kèn d'r Fréns vaan Zjeng, Groéselt, Riékswèg, "hoësnömmer oëtgerèngeld", nog neet. Z'n oûge vele op 't koëpere kruús tössje twee kandelaars op de sjoûw. Hëllig woûw 'r wërde, gemarteld voélt 'r zich al. Ze gemood trok get op. Troûwens, d'n haon oppe kèrktoèn drijde d'n havven tiéd oûch wie 'nnen dölle en toch heb v'r dèk sjoen wèr, daach 'r. Mêt 'nne zöch, (dao gèit vèul mêt de loch ién): "Merie laot v'r uüver zoe 'n sjtommighèid neet mie vrèigele. Es dich mings dats te dat môs doén, daan môs te dat doén". Wat kôs 'r nog aandere zegke. Merie zat zich 'ns good ater tiénge de sjtool mêt de erm uüverèin. "Ich zal dich 'ns get zegke. Meh haaw d'nne moond. De maogs aon gëine niks zegke. Dat môt oonder òs tweeje bliëve. Belaofs te mich dat? Zelf heb ich oûch gëine get verteld. Meh dich, me broor maogs dat wèite". Es 'nne mènes zoe tiénge dich begènt, wörs te zoe noûwsjierig es 'n èkster. En daan belaofs te dat. "Ich heb mich dèk tot Slivvenhier gebèjd en dèk getwiéfeld. Noé heb ich 't aon de pesjtoer gevraag. Dè zèt dat ich 't môt doén. Ich heb dis wèk 'nne brief vaan 'm krège. Ze vajjer hèt zich hié bié de pesjtoer geïnformeerd of ich braaf wäor en of v'r vèul good en gewande hawwe. Zié hebbe niks mie es vuur hebbe. Vèul mie sjoûng neet ién dè brief. Nog get vaan 'n zoëg die gebagkeld haw. Twelf bagke. Dat ze de èrpele bekaans oët hawwe, die nog al dik wäore dit jaor. Ze goûnge aon de krote begène. Es 't noé mer druug blèf".

Merie haw 'm liere kenne wie ze 't vuüle ién Vaalkebérg oppe pèrdsmért hawwe verkoch. De vlam wäor al uüvergesjlaöge wie hër Merie de goëtsalder ién hêur han dlijde. Terwyl Fréns dry kier 't géld vaan 't vuüle naotelde, wisselde Merie en hër zich de adresse oët. "Wie sjryf 'r zich oûch al weer?", vroeg Fréns. "Widdershoven. Mêt z'nne vèurnaom Zjeuf. Hër woent ién Treentele bié Esjerhej op 'nnen hoëf. Hoeve "De Morgenster". Ién dèn tiéd kòste ze al nao de maon loüpe. De sjterre lede ze aon 't hoës koëme. Bluu en gruutsj tegeliék zaag Merie 't nog 'ns: "Zjeuf Widdershoven, Hoeve De Morgenster, Trintelen". "Meh daan kèn ich 'm", zaag

Fréns. "Dat ês dè oe v'r 't vurig jaor 't vuüle aon verkoch hebbe". "Zjustemeent", zaag Merie. "Dat liék mich 'nnen aordige mêns zoe te ziên". "Dat ês 'r oüch. Dè zal dich gèi sjtruusjpier ién de wëg legke". 't Pagkde Fréns. Hër kôs neet good uüverwëg mêt zoe get. Hër haw waol kënne buüke. Meh vreuger moch 'r neet buüke. 'r Môs sjtêrk ziên en neet keenderéchtig. Noé kôs 'r 't neet. Es de kêrk toch òm lik, daan dûij ich oüch mer d'n toën òm, daag 'r. Hër sjtoüng op, gaof Merie 'n haand. "Gebinnedyd" Hër versjrikde zich vaan z'n èige wëurd en leet zich weer op z'ne sjtool valle. Die naach laog 'r mêt opgetrokke kneje vaan de kaw ién 't bed. 'r Kalde zich zelf mood ién. 'nne Mêns veraandert soms tien kier per dâog van aander zên. Vuur ién sjaop te valle daag 'r aon sjoen dinger. Aon de zon dy noé mesjiens ién Indië bié de oosgengers sijnde.

(Gèit wyjer)

Gus.

Archeologie

De eerste archeoloog van Rijckholt

In 1881 reisde de Belgische onderzoeker Marcel de Puijdt per trein van Visé naar Maastricht. De helling tussen Eijsden en Gronsveld deed hem denken aan soortgelijke hellingen in België waar sporen van activiteiten van de prehistorische mens waren aangetroffen. Reden genoeg voor hem om ter plaatse te gaan kijken. Zijn vermoeden bleek juist: hij vond een groot aantal bewerkte vuurstenen. Eigenaar van het Savelsbos was destijds graaf De Geloës uit Eijsden. Van hem kreeg De Puijdt toestemming om samen met professor Jean Servais van het Luikse museum Curtius een onderzoek in te stellen.

Zjang Rempelberg sr. was bij de graaf in dienst als "garde" (jachtopziener-boswachter-veldwachter). Hij ontleende de wettelijke bevoegdheden, die hij voor zijn functie nodig had, aan de status van onbezoldigd ambtenaar van politie.

Aangezien De Geloës wel wat zag in een archeologisch onderzoek en hij de onderzoekers graag behulpzaam wilde zijn, lag het voor de hand dat hij Rempelberg sr, kenner van het bos bij uitstek, als gids ter beschikking stelde. In 1884 begonnen De Puijdt en zijn medewerkers aan het onderzoek dat tientallen jaren zou duren. In 1886 deden twee Limburgse geleerden een onderzoek in de Henkeput; het waren de Eijsdenaren Eugène Dubois (die later in Nederlands-Indië het geraamte van de "Rechtoplopende Mensaap" vond) en de Maastrichtenaar Casimir Ubaghs. Ook zij kregen alle hulp van Rempelberg sr.

Rempelberg sr. had een zoon die ook Zjang heette, Zjang van Zjang van de Rempel dus. Senior voorzag dat zijn zoon ook veel contact met de bewoners van het kasteel, de Waalse jachtvrienden van de graaf en de Franssprekende wetenschappers zou krijgen. Na de lagere school ging

Zjang daarom naar Visé waar hij op het Franstalige college de lessen volgde.

In 1914 pachtte hij, 29 jaren oud, een boerenbedrijf in Rijckholt, thans bewoond door Bèr Schrijnemaekers, Rijksweg 198. Alhoewel Zjang op zijn bedrijf genoeg werk te doen had, vond hij toch de tijd om samen met zijn vader mee te gaan met de drijfjachten die De Geloos voor zijn vrienden organiseerde. Ook ging hij mee als gids en assistent van de archeologen.

Na een van de drijfjachten vroeg Zjang aan een van de jagers, de archeoloog professor Hamal-Nandrin, die hij in zijn functie als assistent zo goed had leren kennen, of die ervoor kon zorgen dat de fooien die de jagers aan het einde van de jacht steeds aan zijn vader gaven, nu eens aan hem werden gegeven: hij had immers ook een gezin en kon het geld goed gebruiken. Hamal-Nandrin sprak het gezelschap toe en de fooien waren voor Zjang. Dit nu was tegen het zere been van Rompelberg sr, hij voelde zich tekort gedaan en sindsdien ging hij niet meer mee op drijfjacht.

In 1955 verkocht de grafelijke familie een deel van het Savelsbos aan de Staat. Van de nieuwe beheerder (Staatsbosbeheer) kreeg Zjang toestemming om met gezelschappen, die op uitnodiging van de graaf hier verbleven ook buiten de paden te gaan. Zjang had al snel in de gaten dat de prehistorische werktuigen voor geïnteresseerden een zekere waarde hadden. Bij het planten van fruitbomen op een perceel dat boven het bos lag en eigendom was van "de Langen Hos" vond Zjang, drie prehistorische werktuigen. Hij bood die te koop aan en Hamal-Nandrin betaalde er vijftig gulden voor, toen een mooi bedrag.

Zjang wist ook nog op andere wijze uit zijn werk als gids geld te slaan: als hij met Hamal-Nandrin in het bos was, zag hij dat die alleen belangstelling had voor de gaver werktuigen, tweede soort vondsten werden teruggelegd.

Zjang kende het bos als zijn broekzak, het was voor hem een kleine kunst om toeristen later juist langs die plaatsen te gidsen waar Hamal-Nandrin de tweede keus had achtergelaten. Als de bezoekers dan, op aanwijzing van Zjang, op die plaatsen gingen zoeken en dus de daar klaar gelegde werktuigen opgroeven, beloonden zij hun goede gids in klinkende munt.

Ook later, tot ongeveer 1965, verkocht Zjang aan voornamelijk Duitse en Belgische bezoekers, werktuigen die hij zelf gevonden had. Hier moet wel duidelijk gezegd worden dat Zjang geen werktuigen namaakte, wat hij aanbood was echt, alleen werd bij het zoeken de geluksfactor wel eens door hem beïnvloed.

In de jaren 1923-1925 werd door de Groningse wetenschappers professor Van Giffen en dr. Van der Sleen rond de vuursteenmijn onderzoek gedaan. Zij werden daarbij geholpen door hun studenten. Kennelijk waren in die tijd de fondsen voor dit soort onderzoeken nog krapper dan nu, want de hele ploeg had de tenten opgeslagen in het Savelsbos. Zjang met zijn hondekar was de enige schakel met de bewoonde wereld. Hij voorzag hen van leeftocht, water en post.

Nu wilde het dat er bij het gezelschap ook vrouwelijke studenten waren. In Rijckholt sprak men er schande van dat deze meisjes bij hun werk een lange broek in plaats van een rok droegen. De vrouw van Zjang raakte daardoor

De Rompel tijdens opgravingen in het Savelsbos. V.l.n.r. Hamal-Nandrin, een medewerker, de chauffeur, de Rompel.

9 juli 1953. De Rompel.

in gewetensnood: moest zij niet voorkomen dat Zjang nog langer aan zulke grote verleidingen werd blootgesteld? Zij ging te rade bij pater Loyens van het Dominicaner klooster. Die stelde haar gerust, zij moest het maar zo zien: die meisjes waren natuurlijk protestant, die wisten dus niet beter, er zou wel geen boos opzet achter zitten. Bovendien, zo'n lange broek was bij het werk dat de meisjes deden, eigenlijk een heel zedige dracht, die bedekte immers veel meer dan een rok. Geen zorg dus, Zjang kon rustig de groep blijven helpen.

Zjang was niet alleen gids voor Nederlanders, Belgen en Duitsers. Rond 1925 logeerden in Hotel De L'Empereur in Maastricht, twee Engelse dames die in archeologie geïnteresseerd waren. Zes weken lang bracht koetsier Crals hen naar het Savelsbos waar ze door Zjang werden rondgeleid. Aan het einde van hun verblijf drongen die dames erop aan

dat Zjang met zijn gezin naar Engeland zou komen, zij konden er voor zorgen dat hij daar een goede boterham zou verdienen. Na rijp beraad besloten Zjang en zijn vrouw op dit aanbod niet in te gaan, zij hadden het goed in Rijkholt. Met de volgende Kerstmis stuurden beide dames, poppen voor de dochters en een houten speelgoedtrein voor zoon Zjeng.

Veel van de werktuigen, die met assistentie van Zjang rond Rijkholt zijn gevonden, zijn ondergebracht in de verzamelingen van de universiteiten van Luik en Gronin-

1961. De Rompel toont zijn handel.

gen. De sectie archeologie gaat proberen, voor een komende tentoonstelling, een aantal werktuigen in bruikleen te krijgen. Als dat lukt zult u ook zeker vondsten van Zjang te zien krijgen, de eerste amateur-archeoloog van Rijkholt.

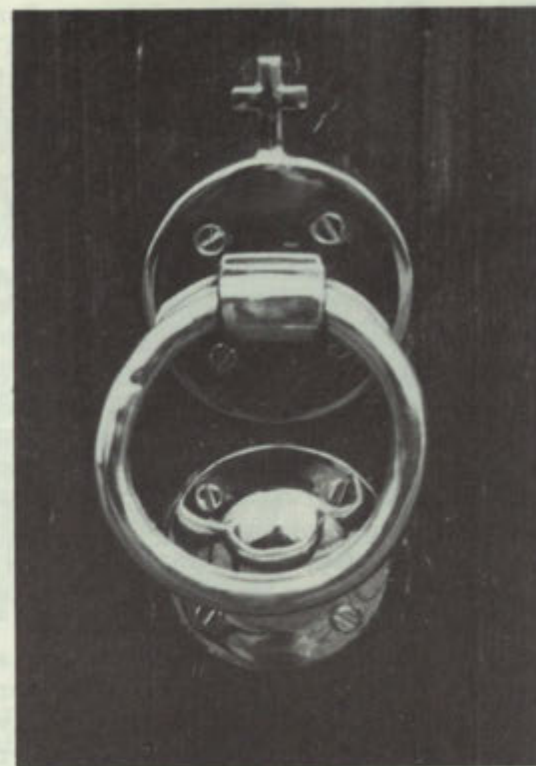
Hans Kengen

Hekse

In het vorige nummer van Grueles maakte Jo Essers ons attent op een "heksenkruis". Dit was te zien op een foto van de grote brand in Gronsveld (Grueles jrg 8 (1988) nr. 1 blz. 7). Zover we hebben kunnen nagaan is zo'n heksenkruis in Gronsveld en Rijckholt niet meer te vinden. Andere afweertekens vinden we wel nog, zoals hoefijzers tegen stalmuren en het kruisje verwerkt in bevestigingsplaten van poortkloppers. Zij dienden om have en goed van onze voorouders tegen heksen en dergelijke te beschermen. Ook kennen we nog uitdrukkingen als "Ich kên neet hekse", "aw heks" en "heksesjuüt". De gebruiker zal zich niet realiseren, hoe beladen vroeger deze zegswijzen waren. Over bijgeloof en vooral over heksen gaat dit artikel.

Rond Kerstmis 1754 overleed in Eckelrade een oude vrouw die Gertrudis heette, maar door de dorpsbewoners Gieteken genoemd werd. Niet lang na haar dood arresteerde men haar neef Peter, die met zijn vrouw en kinderen bij haar inwoonde. Hij werd ervan verdacht zijn "moeije" (tante) op St.-Luciedag (13 december) mishandeld te hebben, tengevolge waarvan zij veertien dagen later overleed. De mishandeling zou 's morgens vroeg hebben plaatsgevonden tussen Eckelrade en Herkenrade. Gieteken was toen, met de blinde Marie, (hoogstwaarschijnlijk haar zuster), onderweg naar 's-Gravenvoeren. Peter werd gevangen gezet in de kerker van het kasteel in Gronsveld. Geen aangename plaats, hoewel de verslagen melden dat hij geregeld "op het Broek" gelucht werd. Maanden duurde het, voordat hij voor de schepenbank in Gronsveld terecht stond. Peter hield bij hoog en laag vol, part noch deel aan de mishandeling te hebben gehad. Hij ging nog verder: hij beschuldigde Gieteken ervan dat zij zich met bovennatuurlijke

Poortklopper met heksenkruis.

zaken had bezig gehouden. Letterlijk: "Gertruid is eene visionaire, fanatijeke, en van alle natuurlijke reden, oordeel en verstand beroofd persoon, dije het hoofd met ijdele imaginaire verbeelding soude gehad hebben", (m.a.w. veel fantasie en weinig gezond verstand). De rechtbank bracht daartegen in dat Gieteken "soo op werckdaeghen als op Heijlighe- en sondaegen, de kercke frequenteerde (geregeld bezocht), en de Godtsdiensten tot groote stichtinge (voorbeeld) van alle nabuyers en parochianen, bijgewoont heeft. Maer oock publyckelijck tot de Heyligen Sacramenten van Biechte en Communie geadmitteerd (toegelaten) is geweest, sonder eenigh het minste belet oft oppositie van de Biechtvaeders oft pastoor", enz. enz. Als verdediging liet Peter een aantal getuigen oproepen: Elisabeth Vranken (vrouw van Merten Lemlijn), Renier de

Feije, Johanna Gelens, Johanna Bessems en Marie Gilissen. Allen verklaarden uit de mond van Gieteken gehoord te hebben dat zij en Marie diverse zielen uit het vagevuur gered hadden. De geesten van overledenen vertoonden zich aan blinde Marie, die dan Gietekens hulp inriep. Samen gingen ze na zo'n verschijning op bedevaart naar Mheer, vandaar naar 's-Gravenvoeren, dan naar Maastricht "tot Onze Lieve Vrouwe" en vervolgens naar Cadier. De eerste ziel die zij gered hadden, was die van de overleden pastoor Knibben van St.-Geertruid. Omdat hij een "herder" was, had hij de weg vrijgemaakt voor andere zielen. Daarna had de eerwaarde heer kapelaan Heusschen van Gronsveld zich aan Marie vertoond. Hij kon nog niet zalig worden, omdat hij eens vergeten had aan het St.-Amandusaltaar een H. Mis te lezen. Gieteken bracht de boodschap over aan de eerwaarde heer Bemelmans, die alsnog de H. Mis opdroeg. Ook vertelde zij dit verhaal aan een zekere pater Van Riet. Deze antwoordde echter: "Dat is faut". Waarna Gertrudis gezegd zou hebben: "nu sal hij ook geen aalmoessen meer bij mij becomen".

Verder hadden beide vrouwen (nog altijd volgens de eerder genoemde getuigen) Cornelis Geraerts verlost, nadat zijn geest bij Marie was geweest. Buiten het verschijnen van "geesten" gebeurden er nog meer vreemde dingen in haar huis. Het theeservies, "porceleine schootelkens en te-looren", was gaan rondvliegen. Volgens zeggen, was dat het werk van de overleden vorige bewoner, die nog een appeltje met de familie te schillen had. De pastoor van St.-Geertruid, die over de verhalen hoorde, preekte over het verderf door het bijgeloof. Gieteken was zo verbolgen daarover, dat toen de overleden zuster van de pastoor, een gewezen non, de hulp inriep van de twee vrouwen, ze als antwoord kreeg: "Ga maar naar je broer om je ziel te redden". Aldus de getuigen van Peter.

Hoe het verder met Peter is afgelopen moet een andere keer uitgezocht worden. Maar had dit verhaal zich honderd jaar eerder afgespeeld, dan was de kans groot geweest dat niet Peter gevangen gezet was, maar dat Gieteken als heks op de brandstapel terecht zou zijn gekomen.

Voor we een paar voorbeelden van heksenvervolging beschrijving staan we even stil bij het fenomeen heks. Het

leven van onze voorouders werd vaak beheerst door angst en bijgeloof: men geloofde in weerwolven, vuurmannen, spoken en heksen. In de Middeleeuwen was tovenarij heel gewoon. Bepaalde vormen, waaronder goedaardige tovenarij, waren zelfs toegestaan. Deze goedaardige tovenaars waartoe ook waarzeggers behoorden, keken in de toekomst, hielpen bij het opsporen van verloren voorwerpen, banden boze geesten uit en genazen zieken. Het waren zowel mannen als vrouwen, die van plaats naar plaats trokken. De genezers maakten gebruik van plantenextracten (valeriaan, papaver enz.), waarmee ze wonden heelden, hun patiënten in slaap konden maken en hallucinaties opwekten. Lange tijd werden begrippen tovenarij en hekserij door elkaar gebruikt, maar gaandeweg werd tovenarij als goedaardig en hekserij als kwaadaardig beschouwd. Sterker nog: hekserij werd gezien als duivelsaanbedding en als de oorzaak van ziekte en dood.

Op het eind van de Middeleeuwen was er een groot vrouwenoverschot, waaronder veel weduwen en oudere ongehuwde vrouwen. De meesten van hen waren financieel afhankelijk

van familieleden, anderen leefden op de rand van het bestaansminimum. Een aantal van deze vrouwen fungeerde als vroedvrouw of min. Zij werden vaak als "de kwade hand" gezien. Immers in een tijd van gebrekkige hygiëne en geringe medische kennis, was het sterftcijfer onder de pasgeborenen en hun moeders erg hoog. Ook kregen alleenstaande vrouwen al gauw de schuld van ellende bij familie, buren of vee. Zelfs natuurverschijnselen, zoals zware onweten of flinke hagelbuien, die de gewassen vernietigden, kwamen op hun conto.

In 1484 verscheen een bul van paus Innocentius VIII, waarin hij toestemming gaf heksen te berechten. Met name de kloosterorden van de Dominicanen en Franciscanen werden met het opsporen van heksen belast. Spoedig verscheen een boekwerk van twee Duitse Dominicanen Sprenger en Kramer, waarin eerder genoemde bul als voorwoord was opgenomen. Zij somden verschillende argumenten op, waarom de heksen voornamelijk onder vrouwen gezocht moesten worden. We willen u deze, terwille van de curiositeit niet onthouden:

- van vrouwen kan niets verwacht worden, want ze zijn geschapen uit een kromme rib van Adam;
- vrouwen zijn lichtgelovig en daar moet de duivel het van hebben;
- vrouwen zijn roddelaarsters die kwalijke toverspreuken doorgeven aan andere vrouwen;
- vrouwen hebben een slecht geheugen, daardoor zijn ze impulsief;
- vrouwen zijn leugenaarsters die met zoete geluiden voorbijgangers lokken en vervolgens doden.

Mede door de publikatie van beide geestelijken teisterde een ware heksenjacht Europa. Deze werd nog extra aangewakkerd door de angst voor het opkomende protestantisme. Aan kerkmuren hingen speciale bussen waarin men namen kon deponeren van verdachte (vrouws-) personen.

Net als bij verdachten van weerwolferij en ketterij, werden de verdachten van hekserij, op de pijnbank gelegd. Degenen die dan nog ontkenden, moesten de waterproef ondergaan. Hierbij ging men als volgt te werk:

de rechterhand werd vastbonden aan de linkervoet en zo werd de vermeende heks in het water gegooid. Blijf ze drijven dan was bewezen dat zij een heks was, want een

heks woog bijna niets. Zij kon immers op een bezemstok door de lucht vliegen.....

In onze provincie vond een van de eerste heksenprocessen in 1525 te Roermond plaats. De ongelukkige was Trijn van Moelen. Zij werd al lange tijd van tovenarij verdacht. Op zekere dag was ze in de buurt van Vlodrop. Daar ontmoette ze een man die een paard leidde. Omdat ze al een hele lange tijd onderweg was, vroeg ze hem of zij op het paard mocht zitten. De man weigerde. Trijn werd daar zo kwaad over, dat ze onder het schreeuwen van "in naam van alle duivels", een kluit grond naar het paard gooide. Toen de man naderhand thuis kwam, viel het paard dood neer. Trijn werd gearresteerd en bekende dat zij zich aan de duivel verkocht had. Ze zei erbij dat de Satan haar bedrogen had, want het geld dat ze van hem gekregen had, bleek achteraf in "peerdekeutels" te zijn veranderd. Wel kon ze door ingeving en raad van de duivel mensen en beesten betoveren.

Lang niet altijd werd de doodstraf uitgesproken. Zo had Kael Merrij het kind van een Italiaanse sergeant opgetild en gekust. Kort erna werd het kind ziek. De vader daagde Merrij voor de rechtbank in Roermond op beschuldiging van hekserij. De buren van Merrij werden als getuigen opgeroepen. Een buurman vertelde dat een varken van hem eens per ongeluk in de tuin van Merrij was terecht gekomen en sindsdien was het beest verlamd aan zijn achterste poten. Een tweede buurman had een keer een klein biervat van haar geleend, ook hij raakte verlamd. En een buurvrouw vertelde dat, vanaf de dag dat Merrij naast haar was komen wonen, de melk van haar koe geen room meer bevatte en er geen boter meer van gemaakt kon worden.

Ondanks alle beschuldigingen bleef Merrij ontkennen iets met hekserij of toverij te maken te hebben. De rechters die met de zaak in hun maag zaten, besloten de vrouw te verbannen. Op 4 juli 1581 werd ze onder geleide van twee stadsboden de stad uitgebracht. Nauwelijks had zij de stadspoorten achter zich, of ze werd door soldaten en jongens beetgepakt, mishandeld, met beide voeten vastgebonden en in het water gegooid.

Bovenstaande gevallen zijn maar twee van de honderden heksenprocessen die in onze provincie zijn gevoerd. Rond 1525 zou in Gronsveld een vrouw voor hekserij zijn veroordeeld. Hierover hebben we echter niets kunnen vinden. In de archieven van Rijckholt hebben we geen heksenproces kunnen aantreffen. In het buurdorp Eijsden werden verschillende vrouwen wegens hekserij verband. In een artikel in "Uit Eijsdens Verleden", 2e jrg. nr. 3, beschrijft Jan Hartmann een proces tegen een aantal vrouwen. Tijdens de verhoren verklaarden zij, dat op zekere dag een manspersoon bij hen verscheen, die hun vroeg God af te zweren. Dat gebeurde steeds op een tijdstip dat de vrouwen ten gevolge van ziekte of armoede, een zware tijd doormaakten. De "boelen" zoals de duivels genoemd werden, namen hen mee naar heksenbijeenkomsten (heksensabbat), hadden herhaaldelijk gemeenschap met de vrouwen en zetten hen aan tot toverij. De "boelen" werden beschreven als gewone mannen, behalve dat hun lichamen ijskoud waren. Meestal vloog de vrouw gezeten op een stok of een schoof stro achter haar "boel" naar een dansplaats die buiten het dorp lag. Zo werd een veld ten zuiden van Caestert genoemd, de Beezepool en een weide achter Breust. Tot voor kort heeft daar nog een wei gelegen die men "het Heksewjke" noemde.

Na 1630 zijn in Eijsden geen heksenprocessen meer gevoerd. Ook vonden in Limburg in de tweede helft van de 17de eeuw geen terechtstellingen meer plaats. Werden er nog processen gevoerd, dan werd de verdachte doorverwezen naar de "heksenwaag". In Oudewater (provincie Utrecht) staat nog zo'n apparaat. De procedure was erg eenvoudig: was het gewicht overeenkomstig de lichaamsomvang dan was daarmee het bewijs geleverd dat de gewogene geen heks was.

Het geloof in hekserij heeft nog lang bestaan, zoals blijkt uit stukken in het schepenbankarchief van Rijckholt, opgemaakt honderd jaar na de laatste terechtstelling.

Bij een scheldpartij in november 1717, wordt Wijndant Weijenberg verweten: "hoe dat den duijvel hem op ene ovegerde heeft in de Steeghe gebrocht. En dat den duijvel

hem op eene ovegerde weder sal uijt de Steeghe voere". Tevens krijgt zijn vrouw te horen dat: "sij haer eerste man hadde een papken gekoeckt dat hem metter haesten

heeft inde eerde geholpen. En wensche dat sij Wijnandt oijck alsoo een pepken koeckde op dat hij oijck in de eerde quam en hij maer van ondeugendigh gepack was, en van bedelaersafkomst".

In april 1726 krijgt in Rijckholt een aantal vrouwen het met elkaar aan de stok. Scheldwoorden vliegen over en weer. De schout laat een proces verbaal opmaken en de kijvende wijven moeten voor de Rijckholtse rechtbank verschijnen. De ene vrouw beschuldigt de ander ervan gezegd te hebben: "Gij sijt maer een Luijcker hoer, ende meer andere scheltwoorden die om eerens halven op het papier niet en mogen geseth woorden, diverse reijzen (keren) repeteerde dou Luijxe hoere, gij dievinne, doe bis eene hex, doe moeste verbrandt worden. Verders werd diverse reijzen int' publijck verweten dat sij op eenen koppenstock (steel) int' dorp gekomen is. Beide ordinaire scheldpartijen geven aan, dat de tijd, waarin men geloofde in op stokken rondvliegende en door de duivel bezeten heksen, nog (lang) niet voorbij was. Tevens wordt gesuggererd dat een gifmengster haar werk gedaan heeft (pakken gekoeckt).

Waarom kon men nu een heks herkennen?

Meestal had deze een "duivelsteken" in de mond, vergroei-de wenkbrauwen, druipogen en platvoeten. Meende men met een heks te doen te hebben, dan moest men hardop een paar regels uit het St.-Jans-evangelie opzeggen (In den beginne was het Woord, en het Woord was God...). Werd de vrouw kwaad, dan was geen twijfel mogelijk.

De weiden waar de heksen met hun "boelen" hun nachtelijke orgiën hielden waren te herkennen aan de "heksenkringen" (een kring vormende paddestoelen). Ook konden heksen iemand op een bepaalde plaats "vastzetten": de "heksesjuüt" (spit).

De zwarte kat werd vaak als een hulpje van de heks gezien. De kat is een nachtdier en heeft in het donker, door de lichtglans in haar ogen, haar onhoorbare gang en nachtelijk gejank, iets demonisch over zich. In vele heksenverhalen komt dan ook een zwarte kat voor. Zo ook in een oud verhaal dat zich tussen Eijsden en Rijckholt afspeelt en opgetekend werd door Pierre Kemp.

Het verhaal gaat als volgt. Een voerman reed regelmatig met vrachten van Maastricht naar Luik en weer terug. Vaak moest hij ook 's nachts onderweg zijn. Was hij bij klokslag middernacht tussen Rijckholt en Eijsden, dan bleef iedere keer weer plotseling de kar stilstaan. Hoe hij het paard ook sloeg en hoe het paard zich ook inspande, de kar kwam geen centimeter van zijn plaats. Maar zo gauw als de kerktoren één uur sloeg, waren de problemen voorbij en rolde de kar weer voort. Niemand wist raad. Doch op een gegeven moment gaf een vrouw hem het volgende advies:

De voerman moest een stevige hazelaarstok meenemen en wanneer de kar 's nachts weer bleef stilstaan, moest hij de spaken van de wielen tellen. Was er een spaak te veel, dus als het aantal onpaar was, dan moest hij met de stok op de onpare spaak slaan.

Een poosje daarna bevond hij zich omstreeks middernacht weer met zijn kar tussen Rijckholt en Eijsden. Nauwelijks was de twaalfde slag gevallen, of 'bonk' daar stond de kar stil. Meteen sprong de voerman van zijn bok en telde de spaken. En jawel, aan een wiel was een spaak te veel. Met zijn hazelaarstok sloeg hij op de spaak los. Nog geen drie tellen later zag hij een zwarte kat wegspringen en onmiddellijk daarna kon het paard de kar weer trekken. Toen hij later weer 's nachts van Luik naar Maastricht reed, zag hij halverwege Eijsden en Rijckholt een oude vrouw naast de weg zitten. Op haar verzoek - ze had al zo ver gelopen en ze was zo moe - nam hij haar uit medelijden achter op de kar mee. Precies om middernacht stond de kar weer stil en meteen begon hij op de onpare spaak te slaan. Hij merkte daarbij dat de oude vrouw verdwenen was. Maar nadat de zwarte kat weggesprongen was, zag hij het oude wijf weer achterop de kar zitten die nog steeds niet vooruit kom.

"Ah is het zo laat! Ben jij het!" schreeuwde de voerman kwaad, greep zijn stok en sloeg zo hard op de heks los, dat zij van de kar viel en verdween.

Toen kon de kar weer vooruit en nooit meer heeft zij door zo iets nog stilgestaan.

Er waren nog andere manieren om met heksen on te gaan:

- Wil men een heks kwaad doen, dan moet men een ploeg-ijzer gloeiend maken en de naam van de vermeende heks plechtig uitspreken. Zij zal dan de hevigste pijnen voelen.
- Als je achter een heks loopt, dan moet je je linker-voet in het rechter voetspoor van de heks zetten, de heks moet dan blijven staan en kan niet meer verder.
- Als je drie kruisjes op je voet maakt, dan herken je de heks die achter je loopt.
- Van een heks mag je geen koffie of brandewijn aanne-
men, anders kom je in haar macht.
- Een heks kan niet over een bezemsteel of een kruis
heenstappen.

Zelfs in het begin van deze eeuw was het geloof in heksen bij volwassenen nog niet verdwenen. Een nog niet zo lang geleden overleden dorpsgenoot vertelde ons, dat hij vroeger samen met zijn vader naar de markt in Maastricht en Gulpen ging om varkens te verkopen. Als ze 's morgens bij het verlaten van Rijckholt een bepaald oud vrouwtje tegenkwamen, sloeg zijn vader een kruisteken en zei: "Aw heks, noé kën v'r de mért waol vergête."

Onkunde is de moeder van het bijgeloof!

Fieke Lakmakers

Theo Pleunis

Jo Purnot

Bronnen:

- Schepenbankarchief Gronsveld, 23
- Schepenbankarchief Rijckholt, 33, 40
- Uit Eijdens Verleden, 2e jg, nr 3.
- De Maasgouw, dl. 1 (1879)

De zonderling en andere onbekenden

De titel van dit artikel wijst niet meteen in de richting van iets wat met natuur te maken kan hebben. "De Zonderling en andere onbekenden" staat voor enkele insecten die bij het grote publiek zeker niet bekend zijn. En toch zijn het diertjes die misschien in uw tuin zitten. Zo zaten bijvoorbeeld de Gegroefde Waterkever in de vijver en de rups van de Populierebrandvlerkvlinder op een druivestruik in een tuin aan de Hennemettenstraat; de Zonderling troffen we aan op de binnenplaats van een huis aan de Rijksweg. Het zijn insecten die door hun gedrag of uiterlijk de aandacht trekken.

Het verhaal van de Zonderling speelde zich af op de binnenplaats van Ina van de Weerdt:

"Op een zomerse dag in augustus was ik in de tuin een beetje aan het opruimen toen Toon, mijn zoontje, mij wees op een rups die op de rand van de vuilniszak zat. Het was een merkwaardig uitziende rups, zwart-wit met rode vlekken en verschillende soorten borstels.

We deden de rups in een jampotje samen met een paar blaadjes. In de boeken zochten we op met welk diertje we hier te doen hadden. Het bleek de Witvlakvlinder of Zonderling te zijn. Een zonderling is het zeker. Het vrouwtje kan niet vliegen. De vleugelloze wijfjes komen niet veel verder dan hun cocons. Hier worden ze bevrucht door de mannetjes, die roodbruin van kleur zijn en een opvallende witte vlek op de voorvleugels hebben. Ter plaatse worden de ingedeukte bruinachtige eitjes op de cocon van de vroegere rups afgezet. De rupsjes komen uit en verspreiden zich over vrijwel iedere boom of struik. De rupsen zijn erg behaard en veroorzaken bij aanraking huid-irritatie. De snelvretende rupsen zijn vaak een plaag in de tuin. Na het inspinnen komt de pop meestal na ongeveer twee weken uit. Sommige poppen overwinteren in de cocon en komen pas het volgende voorjaar uit. Onze

gevangen rups had zich na enkele dagen ook ingesponnen en een dag of tien later zagen we het vleugelloze vrouwtje op de cocon zitten. De "vlinder" werd terug in de natuur gezet zodat zij voor verder nageslacht kon zorgen".

In de tuin van Hub Reumers werd de Populierebrandvlerkvlinder en de Gegroefde Waterkever aangetroffen.

De Populierebrandvlerkvlinder.

De rups van deze vlinder ontdekte ik bij het "dieven" van druivestruiken. Er waren diverse blaadjes tot op het steeltje afgeknaagd. Na enig zoeken vond ik de boosdoener. De schoonheid van deze rups heeft me ervan weerhouden grove middelen te gebruiken.

Rups van de populierebrandvlerkvlinder.

De rups behoort tot de familie van de "kameeltjes". Deze familie bestaat uit tamelijk grote, stevig gebouwde rupsen en dito vlinders. De rupsen zijn onbehaard en de naam kameeltjes danken zij aan de bultige uitwassen op de rug. Zo te zien hebben ze 8 paar poten, maar het laatste paar vormt een staartvork waarmee bij gevaar belagers worden afgeschrikt door twee eruit tevoorschijn komende rode "schrikdraden". Zo mooi als de rups is, zo onopvallend grauw is de vlinder.

Gegroefde waterkever.

De Gegroefde Waterkever.

Een tuinvijver met een goed biologisch evenwicht krioelt van leven. Zittend aan de kun je heel wat uurtjes genieten van alles wat er zich op en onder water afspeelt. Steeds weer ontdek je nieuwe dingen. Zo ook op een mooie voorjaarsdag. Ik zat aan de kant gehurkt en keek naar het gefriemel van de pas uitgekomen kikkervisjes toen plotse-ling iets in het water plonsde. Ik zag een waterkever wegduiken. Aan deze waterkever heb ik verder geen aandacht geschonken totdat ik na verloop van tijd bemerkte dat er steeds minder kikkervisjes opgroeiden. Toen ik aan de mogelijke oorzaak wat meer aandacht ging besteden, kwam ik er al vlug achter dat de waterkever een rijk gedekte tafel had gevonden.

Deze kever is met zijn harige achterpoten sneller en behendiger als de kikkervisjes en ik heb dan ook diverse keren kunnen zien dat hij voorbij zwemmende kikkervisjes ving. Pas toen er nog slechts enkele kikkervisjes over waren, slaagde ik er in de kever te vangen en kon ik hem determineren. Hij is ongeveer zo groot als een kwartje en is schitterend uitgerust voor zijn roofzuchtig leven onder water. Wanneer niet meer voldoende voedsel aanwezig is, zoekt hij al vliegend een nieuwe geschikte poel. Als larve is de kever nog vraatzuchtiger en hij leeft dan uitsluitend onder water. Wanneer hij zich gaat verpoppen, kruipt hij uit het water en graaft zich in. Zowel te land, te water als in de lucht kan dit insect dus uit te voeten. Een zonderling! Of niet soms?

Ina van de Weerdt
Hub Reumers

Wegkruisen

In Greules 7 (1987) afl. 2 blz. 69 werd reeds aandacht geschonken aan wegkruisen in het algemeen. Hierbij werd onder andere ingegaan op het ontstaan en de verschillende soorten. In deze en latere afleveringen zal telkens één bepaald wegkruis van Gronsveld of Rijckholt onder de loep worden genomen.

Van de meeste wegkruisen in Gronsveld en Rijckholt is weinig bekend, omdat er vroeger niets over op papier is gezet. Sjarel Jaspars z.g. was de man die, gezien zijn grote belangstelling voor onze wegkruisen, ongetwijfeld heel wat over de historie ervan kon vertellen. Maar ook hij heeft jammer genoeg nooit iets hierover op schrift gesteld.

Weet u iets over de historie van een van onze wegkruisen, laat het mij dan weten.

Het kruis "op St.-Amandus".

Dit kruis staat langs de Kleine Molenweg op St.-Amandus in het Vroendal. De Kleine Molenweg is de landweg vanaf de Biologische school naar de molen. (thans Keerderweg). Dit kruis stond vroeger op grondgebied van de gemeente Gronsveld, thans binnen de gemeente Maastricht.

Omdat dit kruis altijd door bewoners van Gronsveld is onderhouden en het uit historisch oogpunt bezien altijd tot Gronsveld heeft behoord, heb ik het toch in deze serie opgenomen.

Het kruis staat op een driesprong, een plaats waar vroeger vaak een wegkruis werd geplant. Omdat het oude kruis vernield was, hebben een aantal mensen van Grueles hier voor de Grote Bronk van 1988 een nieuw kruis geplaatst. Zie foto. De omgeving werd opgeschoond. De gemeente zorgde voor een bank.

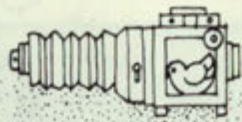

Het huidige kruis op Sint-Amandus.

Het kruis dat er nu staat is dus een "devotiekruis". (Zie Grueles 7 (1987) afl. 2 blz 69 e.v.) Het kruis stond vroeger op het kerkhof van Breust. Het is een gietijzeren kruis zonder corpus. Grueles is de eigenaar en is ook belast met onderhoud van dit kruis en de omgeving. Hulp daarbij is altijd welkom.

Léon Olislagers

Foto

Kên d'r hön nog

Bèr Jaspars

Dè gojen awwen tiéd

Ich wèit nog oët m'nne joûngen tiéd,
wie ich ién de sjaol nog goûng.
Wie doûw nog gèinen ôtó wäor,
gèi vleemesjien besjtoûng.
'n Rejs nao Brusselt of Periés,
voond m'r doûw vrëiselik wiéd.
Dat neume de aw lûij hûij nog:
dè gojen awwen tiéd.

Doûw wërgkde haos ekerèin,
zoelang es m'r get zaog.
Vergeliëke mët d'n tiéd vaan hûij,
magkde m'r doûw dobbel daog.
Meh oondaanks al dat wërke,
sjtoûnge ze hiel dèk ién 't kriët.
Toch neume de aw lûij dat nog:
dè gojen awwen tiéd.

Wè saoves uorges heen woûw goën,
en 't wäor gèinen maonesjién,
dè leep tiëngen 't èin of aander op,
ömdat m'r niks kôs zién.
'n Luch of kèngkee haw m'r doûw,
dy zjwaamden haos altiéd.
Toch neume de aw lûij dat nog:
dè gojen awwen tiéd.

Bèr Jaspars, z.g.

Hubertus Jozef Egidius Jaspars werd geboren in Gronsveld op 8 maart 1891. Zijn ouders waren Cornelia Schrijnemaekers en Egidius Jaspars, moeder uit Gronsveld en vader uit Cadier en Keer. Zijn wieg stond dan ook in het hart van ons dorp namelijk in de woning van café De Keizer aan de Rijksweg. Bèr was het tweede kind van het nog jonge gezin dat voorlopig nog bij de ouders van moederskant in De Keizer inwoonde. Omdat het gezin gestaag groeide, totaal 10 kinderen, werd enkele jaren later in de schuur en stallen van de Keizer, links naast de poort, een nieuw huis gebouwd, later het huis van de familie Bèr Dassen (en Berb Jaspars). De Kem (Kempener) was de aannemer en uitvoerder en moeder Cornelia architect en handlangster. Zij hielp dagelijks op de bouw, dat drukte de kosten en

1918. Bèr Jaspars met rouwband, in verband met de dood van zijn zus Lena, die aan de Spaanse griep was overleden.

ze gingen wonen in het huis Rijksweg 114 nu Jean Houten. In de beginjaren werd er Frans gesproken in het nieuwe gezin. Zeker omdat de moeder uit het Waalse kwam maar waarschijnlijk ook omdat dit toen chiquer was. Uit het huwelijk werden drie kinderen geboren: Hélène in 1922 (nu woonachtig in Hongkong). Piet in 1923 (overleed te Helmond in 1980) en Colette, in de extreem koude winter

van 1929. Overigens was 1929 ook een extreem jaar in Bèr zijn werk. Als hoofd van de Effectenafdeling kwam de historische Beurskrach van Wallstreet voor hem heel hard aan. Veel mensen zagen hun aandelen enorm in waarde verminderen. Veel bedrijven gingen over de kop en hoewel niemand deze ramp had kunnen voorzien waren er toch mensen die meenden dat Bèr hun op tijd had moeten waarschuwen. Zelf ging Bèr in die tijd met grote koffers geld en waardepapieren naar banken in Aken en Luik om te proberen de schade voor zijn cliënten nog wat te beperken. De gebeurtenissen van oktober 1929 zouden het begin worden van een hevige en langdurige economische crisis in de hele westerse wereld.

Naast zijn drukke baan vond Bèr toch steeds nog tijd om anderen van dienst te zijn. Hij was financieel adviseur van vele stichtingen, kloosters, kerken en andere instellingen. Ook particulieren konden bij hem aankloppen voor adviezen, inlichtingen, het invullen van belastingaangiften of het inwisselen van geld dat uit de roulatie was. Jaarlijks was hij te gast bij de Paters Dominicanen te Rijkholt ter gelegenheid van het Dominicusfeest als

Bèr Jaspars op het kantoor van de Amsterdamse Bank.

erkenning voor zijn bemoeienis met hun financiële reilen en zeilen.

Hij was vele jaren lid van het kerkbestuur, en bestuurslid van het Groene Kruis. In het seizoen nam hij iedere zaterdag deel aan de jacht. Als in oktober de hazejacht openging nam hij zijn vakantie op en was dan iedere dag op pad. Ook was hij een geestig verteller die zijn verhalen doorspekte met raadsels, woordspelingen en dialect-

±1933. Op de binnenplaats achter het ouderlijk huis. V.l.n.r. Bèr Jaspars, Zjêf Schrijnemaekers, Vic Jaspars.

tuitdrukkingen. Hij was lid van de dialectvereniging Veldeke en jarenlang buitengewoon medewerker van het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, afdeling dialectkunde. Veel van zijn kennis van het dialect verwierf hij bij oude dorpsgenoten bijvoorbeeld als hij de boeren bezocht om de jachtakte te laten tekenen. Hij schreef prachtige gedichten in het dialect en leverde onder andere de tekst van het lijflied der schutterij "De Grenedeer". Hij was ook de eerste die dialectgedichten publiceerde in "Veldeke".

Ondanks zijn grote liefde en respect voor het dialect bestelde hij nooit "'n dröpke maar 'n borrel". Ook werkte hij nooit in "de moestem" maar in "de tuin".

Ter gelegenheid van zijn 25-jarig jubileum bij de Amsterdamse Bank zou hij benoemd worden tot procuratiehouder. Omdat Amsterdam en dus ook het hoofdkantoor nog bezet gebied waren, moest hij tot eind 1945 op die promotie wachten. Op 60-jarige leeftijd werd hij gepensioneerd waarna hij nog jaren op het kantoor van de veiling Peusens-Pinckaers werkte. In 1954 kreeg zijn vrouw een hersenbloeding waardoor zij halfzijdig verlamd werd. Bèr zou voortaan meer thuis zijn.

Zelf raadpleegde hij nooit een arts al klaagde hij al geruime tijd over pijn in de borst. Toen hij in 1960 toch ze kon tegelijk erop toezien dat alles goed en volgens plan werd gebouwd.

Bèr bezocht de lagere school in Gronsveld en viel op door goede prestaties vooral in rekenen en taal. Bij de troonsbestijging van koningin Wilhelmina in 1898 kreeg hij samen met Lies Wassenaar uit Rijckholt een gouden penning als beste leerlingen van de school. Rekenen en schrijven zouden verder zijn leven bepalen. Van zijn lagere schooltijd heeft hij maar weinig wetenswaardigheden doorgegeven. Wel heeft hij opgeschreven hoe toen de spelling werd onderwezen. Een te lange uitleg om hier te vermelden, maar voor geïnteresseerden ter inzage bij de redactie.

Ook vertelde hij zijn kinderen dat in die tijd de eerste automobiel in Gronsveld werd afgeleverd. Dat was op het kasteel bij de familie Gadiot, een schitterende open Packard. Als de familie in het voertuig steeg om een ritje te gaan maken liep de dorpsjeugd inclusief Bèr Jaspars

Bèr en zijn vrouw Clementine.

achter de auto aan tot onder in het dorp. Veelal op blote voeten of op klompen want schoenen waren toen nog een luxe. Als jonge man was hij ook een echte voetballiefhebber. Hij speelde bij een clubje dat geen naam had maar door hem WOR werd genoemd "winnen of ruzie" naam en devies tegelijk. Na de lagere school ging hij naar de HBS in de Helmstraat te Maastricht. Na Zjèun Bouchoms en Zjirra Goessens was hij de derde Gronsveldenaar die aan de HBS ging studeren. Ondanks goede resultaten verliet hij de school na vier jaren. Zijn ruime interesse in andere mooie dingen van het leven dreven hem tot spijbelen en leidden tenslotte tot zijn vervroegd opstappen. Zijn eerste baan vond hij in Maastricht bij de fa. Schoon en de botermijn. In de oorlog 1914-1918 werd hij ingedeeld bij de administratieve troepen van de vrijwillige Landstorm, aanvankelijk gelegerd nabij Den Haag op de Waalsdorpervlakte, later te Maastricht. Tijdens een weekendverlof speelde hij met WOR een partijtje voetbal

waarbij hij tegen een bevroren molshoop traptte. Zijn grote teen sprong uit het lid wat met hevige pijn gepaard ging. Dokter Fortemps uit Voeren trok de ontzette teen weer in het lid met behulp van een lange veter waarna een militair voertuig Bèr weer naar de kazerne in Maastricht bracht.

Na de oorlog werkte hij nog even in Antwerpen maar al in 1919 vond hij een baan voor zijn leven bij de Amsterdamse Bank nu Amro Bank. Het kantoor was toen al aan de Helmstraat gevestigd en hij kwam op de effectenafdeling waar hij enkele jaren later tot afdelingshoofd werd benoemd. Zijn rekenknobbel kwam hem hier goed van pas, de rekenmachines waren nogal traag omdat ze met een handel werden aangedreven. Bèr rekende sneller met het potlood dan anderen met de machine. Overigens was hem zijn rekenknobbel al eerder van pas gekomen. Na zijn HBS-tijd werkte hij ook nog bij de eerste fruitveiling van Gronsveld op

*Bèr met broers en zussen bij de bruiloft van Gidia Dassen en Zjaak Heijnen.
V.l.n.r. Bèr, Gilles, Marie, Zjeng, Berb, Vic, Liza, Sjarel.*

het binnenplein van De Keizer. De boeren werden na de veiling meteen uitbetaald en daar kwam heel wat rekenwerk bij kijken.

Intussen had hij ook de vrouw voor het leven gevonden. Het was Clementine Catherine Pinckaers, geboren te Wonck (B) en zus van Mathieu Pinckaers, de latere directeur van de veiling Peusens-Pinckaers. In 1921 werd er getrouwd en werd opgenomen in het ziekenhuis bleek dat hij al meerdere hartinfarcten had doorstaan. Toch wond hij zich nog op over het feit ze niks aan hem deden en hij desondanks f. 17,50 moest betalen voor een verhaal van cardioloog Van der Heyden over MVV, waarvan deze bestuurslid was.

Op 13 augustus 1966 werd hij tijdens het maaien van zijn grasveld onwel en overleed ter plaatse. Clementine overleefde hem nog 5 jaren. Zij overleed op 11 november 1971.

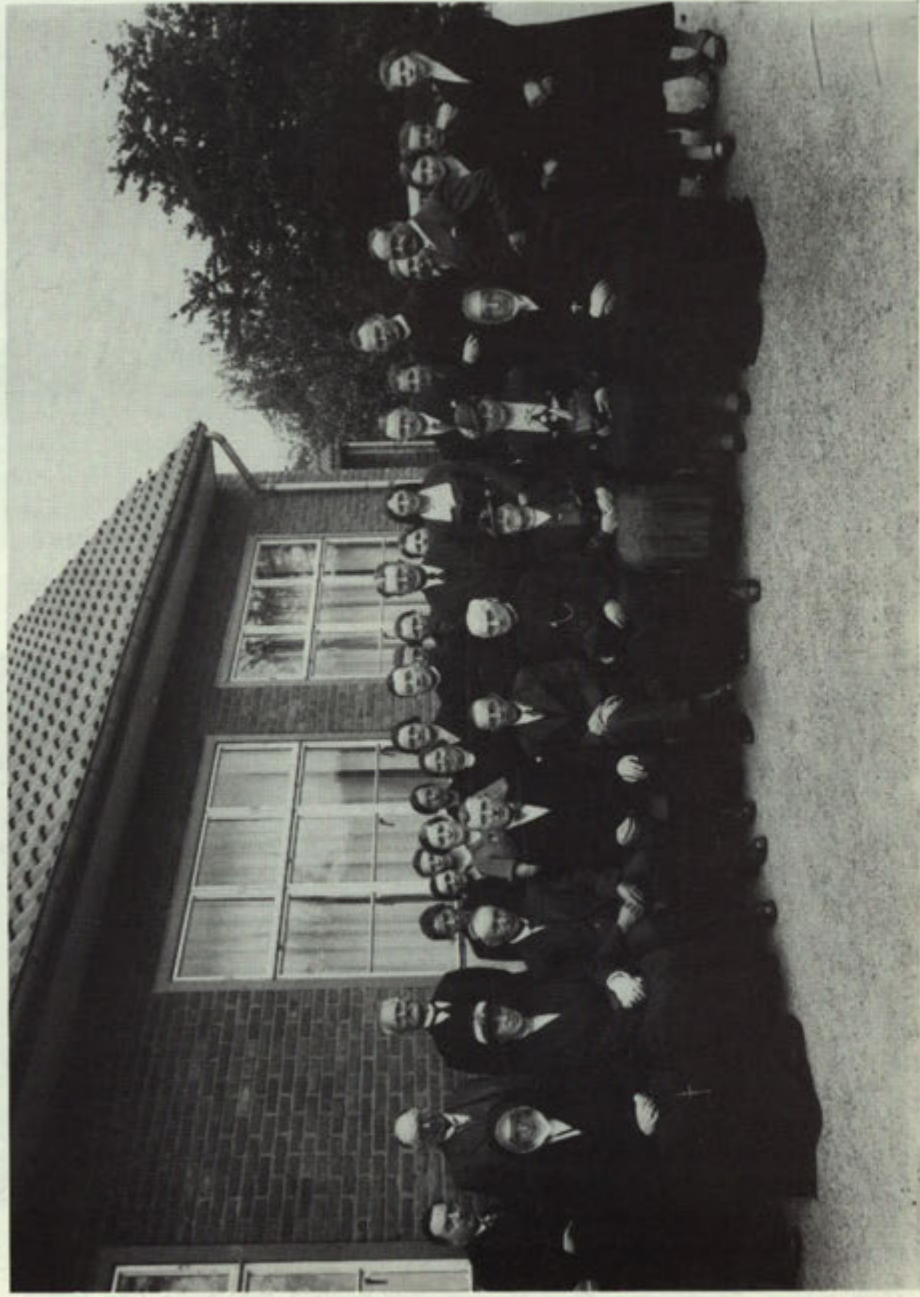
Wallie van de Weerdt
Colette Jaspars

± 1930. V.l.n.r. Zjoke Spronck, Gus van den Boorn, Geel Aldenhoven, Twajn Simons, Zjang Aldenhoven, Zjeng Roosen.

1955. V.l.n.r.: Bèr Houten, Theo Hessels, Zjêf Peeters, Sjêl Aarts, Leo Joskin.

±1930 Groene Kruis

De plaatselijke afdeling van het Groene Kruis van Gronsveld, bij de ingebruikneming van het consultatiebureau (thans Accountantsbureau Segers).
 Zittend v.l.n.r. 1 ? 2 mej. Florence van den Boorn 3 Zjang Roosen, Rijckholt 4 Bèr Mingels 5 Bèr Jaspars 6 pastoor Oliviers 7 Barones Van Voorst tot Voorst 8 mej. Anna Gadiot 9 ?
 Staande v.l.n.r. 1 dokter Willems 2 dokter Coenen 3 Jan Wackers 4 Loozen, Eckelrade 5 Augustine Willigers 6 Nelia Lardenoye (Mingels) 7 Lily Spauwen 8 Berb Hessels (Van Caldenborgh) 9 Lieske Waber (Doyen) 10 Marie Doyen (Wolfs) 11 pastoor van Eckelrade 12 Marie Goessen (Wolfs) 13 Nèle Schrijnemaekers (Van den Boorn) 14 ? 15 ? 16 ? 17 dokter Pinckers, Eijsden 18 Fina Ritzerveld (In de Braek) 19 kapelaan Maessen 20 Anna Klippert (Pieters) 21 de heer De Quay 22 mevr. Wiche-Swillens 23 mevr. Delliège, Eckelrade 24 Lies Alberts (Damzo).

Van aal en nog get

Sôker weffelkes

Wie de naam "sôkkerweffelkes" hoort, denkt meteen aan Nieuwjaar, want die twee horen bij elkaar. Deze wafeltjes werden in de laatste week van het oude jaar gebakken met het gietijzeren "waffeliézer". Dit ijzer was vaak familiebezit. Rond de kerstdagen werd afgesproken wie wanneer zou bakken.

Een recept van "sôkkerweffelkes" vond ik in een schrift van "tant Tien" (Augustina Willigers) onder de titel "de waffeltjes van Bouchoms". De benodigdheden zijn:

- 1 kg meel
- 3/4 kg poedersuiker
- 3/4 kg boter
- 4 pakjes vanillesuiker
- 8 eieren
- 1 pakje "bakkin"

Het deeg wordt de dag voor het bakken geknead, zodat het een nacht kan rusten. Van het deeg worden kleine balletjes gedraaid. Het ouderwetse "waffeliézer" lag in een ring die op de kachel paste. Was het ijzer warm dan werd het met een spekzwaard ingevet en werden er een of twee balletjes deeg in gelegd. Als de wafeltjes gaar waren en goudbruin van kleur, werden ze op "hêurtsjes" naast elkaar gelegd, zodat ze konden uitwasemen. Op "nejaorsdag" werden ze gegeten "bié 'n dröpke".

Dat er vroeger veel soorten "weffelkes" waren, kunnen we lezen in de Groéselder Diksjenèr. Daar staat de zin: "Vreuger krègs te 'nne zuvere nêusdook en daan goings te bie de hil femiëlie waffele hoële". 'nne Sjmäokelijke nejaor.

Ina van de Weerd-Roosen

Wè dèit de dëur oëpe?

De dëur.

De meeste lezers van Grueles hebben van de deur op de foto nog nooit gebruik gemaakt. Men zal zelfs bij het zien van deze foto zeggen: "Waar is dat?". "Nooit gezien". "Zegt mij niets." Deze deur is de ingang van de werkplaats (opbergruimte van de sectie streekmuseum die bij de gemeenteloods aan de Oosterbroekweg ligt). Op geregelde tijden is deze "gesloten deur" open. De leden van onze sectie zijn dan bezig met allerlei werkzaamheden, maar u stoort niet als u wil komen kijken. Momenteel worden er rekken gemaakt om de reeds verzamelde voorwerpen te kunnen opbergen. Daarna wordt de werkplaats nog verbeterd en krijgt de loods in 't voorjaar nog een verfbeurt. Vervolgens gaan we verder met de restauratiewerkzaamheden. Wilt u meer informatie, bel dan even met Cel Dassen (04408-2738) want: "Dè dèit de dëur oëpe."

John van de Weerd

Inhoudsopgave 'Grueles' jaargang 8, 1988

Rubriek en artikel	afl.	blz.
Archeologie:		
Geslepen stenen bijlen	1	40
Een Romeinse (?) vingerhoed	2	75
Een steencompositie uit Rijckholt	3	146
De eerste archeoloog van Rijckholt	4	165
Dorp en Milieu:		
Wegkruisen	4	186
Dialect:		
Harieke	1	13
Nömmer nuügenenviertig	2	68
M'nne jas	2	70
Hoésnömmer aofgerëngeld	3	100
Hoésnömmer aofgerëngeld (2)	4	160
Foto:		
Kên d'r hön nog?		
- De Langen Eudem	1	28
- Zjir van Graatsje	2	79
- Lyjjo Segers, de sjmiëd	3	131
- Bèr Jaspars	4	188
Groepsfoto's		
- Inhuldiging burgemeester Spauwen	1	38
- ±1930 Groene Kruis	4	198
Oude foto's		
- Diverse Bronkjaren	2	89
- Café Peussens	3	143
-	4	197
Historie:		
De brand van 1895	1	4
"De Kyzer"	2	52
Problemen rond een pastoorsbenoeming in Gronsveld	3	106
Een afweerteken dat niet hielp	3	122
Hekse	4	170

RECTIFICATIE bij Gruelkes, december 1988, 8e Jaargang nr 4.

Bij het samenstellen van het artikel over Ber Jaspars zijn er bij de redactie stukken tekst verwisseld.
Het artikel lijkt nu enigszins op een kerstpuzzel, wat niet onze bedoeling is. De juiste volgorde vindt u als volgt:

- na p. 189 gaat het verhaal verder op p. 193 (regel 25): ze kon tegelijk..
- u leest door tot en met regel 7 op p. 196: ...In 1921 werd er getrouwd en
- van daar terug naar p. 190 regel 1.
- u leest door tot en met regel 24 op p. 193:Toen hij in 1960 toch
- vervolgens weer naar p. 196 vanaf regel 8: werd opgenomen.....

De redactie

Natuur:		
De patrijs	1	44
De hop	2	71
Opschoonactie	2	73
Aw appele	3	150
De zonderling en andere onbekenden	4	182

Streekmuseum:		
Restauratie oogstwagen	1	23
Sjoen gelap	2	95
Nog èine kier: de oûsker	3	148
Wè dèit de dëur oëpe	4	202

Van aal en nog get:		
"Paosejjer"	1	26
Sjöttebeer	2	76
Groete Broonk ês alweer öm	3	124
Euve en ketsje	3	129
Sôkerweffelkes	4	200

Rectificaties

p. 98. "dêkke" moet zijn "mäoke". "Dêkke" is het afdekken van de mijt met roggestro dat met de vlegel was gedorst, en dat is op de foto niet te zien (met dank aan Door van Marjan).

p. 130. Het onderschrift bij de foto klopt niet. Het bakhuis blijkt niet dat van Dassen te zijn, en de kinderen zijn niet de genoemde. De foto is niet uit Gronsveld of Rijckholt afkomstig.

Copyright Stichting Gruelkes.

Secretariaat: Rijksweg 92, 6247 AK Gronsveld. Tel. 04408-2880/1575.

Abonnementen-administratie: Rijksweg 86a. Tel. 04408-1662.

Abonnementsprijs f 17,50 per jaar, losse nummers f 5,00.

Rabobank Gronsveld, rek. nr. 11 75 15 000 / Postgiro 25 35 375 t.n.v. Stichting Gruelkes.

